Veturin ajonopeutta voisi verrata hevoseen, se oli noin kahdeksan kilometriä tunnissa. **TIIMIESIMIES JARI KANTIA, METSÄHALLITUS**

Höyryveturit siirsivät nollarajan Nuortille

Kemiyhtiön höyryveturit kiskoivat 245 000 tukkia Savukosken Tulppiosta Kemijoen rantaan neljän talven savotalla. Nuortin konesavotan toiseen talveen valmistauduttiin sata vuotta sitten.

SAVUKOSKI

Kemijoen latvoilla huojuneet Nuorttikairan kirveenkoskemattomat tukkimetsät siintelivät Kemiyhtiön metsäpäällikkö **Hugo Richard Sandbergin** silmissä, kun hän ryhtyi valmistelemaan Suomen ensimmäistä konesavottaa Savukosken Tulppioon 1900-luvun alkuvuosina.

Savottamiesten Iso-Samperiksi ristimä äksy ja mahtipontinen metsänhoitaja tilautti Kemiyhtiölle kaksi telaketjuilla varustettua höyryveturia Yhdysvaltojen Wisconsinista, jossa vastaavanlaisia ajokkeja oli jo käytetty puunajoon hyvällä menestyksellä.

Sandberg lähetti konemestarinsa **Julius Miettisen** rapakon taakse hakemaan oppia veturin käyttämisestä talvella 1911, siellä vetureita kuulemma käytettiin tukinajoon jopa 50 asteen pakkasessa. Ensimmäinen veturi tuotiin laivalla Hangon satamaan tammikuussa 1913.

”Sitten veturit rahdattiin junalla Rovaniemelle ja edelleen osiksi purettuna Sodankylän kautta Tulppioon, jossa ne koottiin. Höyrykattilaa kiskoi 12 hevosta, muuta kalustoa kymmenkunta hevosta, pakkasilla taitettu 277 kilometrin matka kesti viikon”, selvittää Metsähallituksen tiimiesimies **Jari Kantia** Savukoskelta.

Veturi kiskoi isoa kuormaa

Kemiyhtiö ja Metsähallitus olivat tehneet Nuortin konsessiosopimuksen kesäkuussa 1912. Siinä Kemiyhtiölle annettiin lupa hakata enintään 350 000 sahapuuta seuraavan neljän vuoden aikana. Puut myytiin pystyyn.

”Nuortin savotta oli ensimmäinen askel puunkorjuun koneellistamiseen. Yli 30 kilometrin hevoskuljetus Tulppiosta Kemijoelle ei ollut kannattavaa. Rungot juonnettiin talven aikana hevospelillä veturitien varrelle välilanssiin 5–8 kilometrin päästä.”

Veturit kiskoivat tukkikuormat edelleen Lattunan lanssiin Kemijokivarteen, jonne ne pinottiin odottamaan kevättä ja uittoa. Kantia laskee, että veturin perään kyettiin suotuisissa keliolosuhteissa lastaamaan hyvinkin parin puutavara-auton kuormaa vastaava tukkimäärä.

”Veturi painoi kuormineen enimmillään jopa 138 tonnia. Ongelmaksi tuli veturitien jäädyttäminen kantavaksi. Ensin poljettamista yritettiin porotokalla, sitten miesvoimin. Veturikuorman perässä oli 9 500 litran vesisäiliö, josta laskettiin vettä ajoraiteisiin.”

Ensimmäinen tukkikuorma ajettiin Maskaselästä Lattunaan jo helmikuussa 1913. Toinen veturi tuotiin Tulppioon seuraavana talvena.

LAPIN METSÄMUSEO

Hugo Sandbergin höyryveturi veti tukkiletkaa Nuortin konesavotalla.

Polttopuuta paloi savotalla

Veturit ajoivat tukkeja yötä päivää. Tavallisesti reissu Tulppiosta Lattunaan kesti noin 18 tuntia. Kelistä riippuen veturi kiskoi 4–9 rekiparia, joihin jokaiseen lastattiin 50–80 tukkia.

”Veturin ajonopeutta voisi verrata hevoseen, se oli noin kahdeksan kilometriä tunnissa. Ajuri istui veturin nokalla Kemiyhtiön susiturkki yllään”, sanoo Kantia.

Veturit tankkasivat vettä ja kivihiiltä tai klapeja muutamasta huoltopisteestä, jotka oli rakennettu veturitien varrelle. Höyryveturi ja kämpät nielivät halkoja reippaasti, polttopuut muodostivat 11 prosenttia savotan vuotuisista kustannuksista.

Helmikuussa 1915 Nuortin savotalla työskenteli jopa 130 hevosta, joten hevosmiehiä hakkureineen oli töissä yhtä aikaa parhaimmillaan kolmisensataa. Huolto- ja konemiehet mukaan lukien savotalla oli sesonkiaikoina yli 500 miestä.

Pelkkä suolaläski ja venäläinen viina ei riittänyt ruuaksi. Vitamiinien puutteessa miehiä sairastui keripukkiin eli könttyriin, kuten jätkät tautia kutsuivat.

Yhtiö perusti Tulppioon ja Sotataipaleelle maatilat navettoineen ruokavalion monipuolistamiseksi ja taudin torjumiseksi.

”Lypsylehmiä oli kolmisenkymmentä. Elintarvikkeita rahdattiin Tulppioon Rovaniemeltä ja Kuolan niemimaalta, huoltomatkat olivat siis pitkät.”

Savotta katkesi maailmansotaan

Vuonna 1914 syttynyt ensimmäinen maailmansota lopetti Nuortin konesavotan vuoteen 1916, sahatavaran vienti estyi Suomesta sodan katkaistessa meriliikenteen. Myös elintarvikkeiden saanti savotalle oli tiukassa.

Kemijokivarteen oli ajettu jo 152 000 runkoa, hakkaamatta jäi 105 000 leimattua runkoa, eli kahden talven ajomäärä. Lattunasta Kemiin uitettiin 245 000 tukkia, Kemiyhtiön Karihaaran sahalle oli matkaa jokea pitkin noin 500 kilometriä.

”Nuortin hakkuut kattoivat 7,5 prosenttia Kemiyhtiön vuotuisesta raaka-ainetarpeesta. Savottaa ei jatkettu, sillä sen uudelleen käynnistäminen olisi ollut kallista. Rakenteet olivat ehtineet rapistua ja työväki oli hajaantunut tahoillensa”, Kantia kertoo.

Tulppion ja Sotataipaleen rakennukset poltettiin Lapin sotilasjohdon määräyksestä talvisodan alkuvaiheessa vuonna 1939, jotta ne eivät joutuisi puna-armeijan haltuun. Poltetut veturit entisöitiin alkuperäiseen kuntoonsa 1980-luvun lopulla.

Toinen Samperin höyryvetureista viettää ansaittuja eläkepäiviä asentopaikallansa Tulppion kämppäkartanon pihamaalla. Toinen viihdyttää kävijöitä Rovaniemen Metsämuseolla.

KARI LINDHOLM

Lähde: Juhani Pelkonen: Nuortin konesavotta 1913–1916

Konesavotan veturit liikkuivat teloilla, siksi rautatietä ei tarvittu.

Veturit nielivät 12 sylystä halkoja vuorokaudessa kumpikin.

METSÄMIESTEN SÄÄTIÖN APURAHAT VUODELLE 2014

Metsämiesten Säätiö myöntää vuonna 2014 apurahoja 1,4 miljoonaa euroa rahoitusstrategiansa mukaisiin kohteisiin, joita ovat:

- tutkimus,
- metsäkulttuuri,
- koulutus,
- viestintä ja
- hyvinvointi.

Tarkemmat tiedot apurahojen tämänvuotisesta suuntaamisesta sekä hakuohjeet saa osoitteesta:
www.mmsaatio.fi > Apurahan hakeminen
Siellä on myös linkki apurahojen haku- ja hallintajärjestelmä **Kasööriin**, jota kautta apurahat haetaan 1.12.2013-31.1.2014.

Apurahoja myönnetään yksittäisille henkilöille, yhteisöille ja työryhmille hankkeisiin, jotka voivat olla myös monivuotisia. Apuraha myönnetään kuitenkin aina vuodeksi kerrallaan hankkeen edistymisen mukaan. Siksi usean vuoden hankkeissa apuraha on haettava aina vuosittain uudelleen.

Apurahojen myöntämisestä päätetään maaliskuussa. Kaikille hakijoille ilmoitetaan päätöksestä kirjeitse viimeistään huhtikuussa, jolloin myös ensimmäiset sopimusten mukaiset vuoden 2014 apurahat maksetaan.

METSÄMIESTEN SÄÄTIÖ
Ihminen ja metsä

Tulppion männiköt uudistuvat luontaisesti

SAVUKOSKI

Jäämereltä karannut loppusyksyn puhuri tuulettaa Korvatunturin kupeita, pian männynkävyt ropisevat jäkälämattoon Nuorttikairan metsissä ja Tulppiossa. Kuution kokoiset aihkit huojahtelevat puuskien voimasta Ainijärven entiselle rajavartioasemalle johtavan soratien varressa.

Kyörtesselässä kasvavat jyhkeät siemenpuut on leimattu Metsähallituksen leimalla vähän ennen Iso-Samperin eli Kemiyhtiön metsäpäällikkö **Hugo Richard Sandbergin** johtaman konesavotan alkamista vuonna 1912. Kylestyneet leimat ovat säilyneet monissa puissa yhä tunnistettavina.

”Puilla on ikää 250–300 vuotta, läpimittaa 37–40 senttiä. Tämän ikäluokan petäjät ovat varmasti vanhaa ja suojeltua metsää. Mutta satavuotias metsä on meillä vasta nuorta metsää”, vertailee Metsähallituksen tiimiesimies **Jari Kantia** Savukoskelta.

Kantian mielestä luontainen uudistaminen on hyvä uudistamismenetelmä etenkin Itä-Lapin äärevissä olosuhteissa, ja onhan siemenpuiden tarjoama paikallinen perimä parasta, lisäksi menetelmä on edullinen.

”Mutta joskus saattaa tulla pitkiäkin jaksoja, ettei taimettumista vain tapahdu.”

”Tältä paikalta harsittiin männyt Samperin savotan aikana, nämä puut lähtivät kasvuun siemenistä 1930-luvun lämpiminä vuosina. Ensiharvennus tehtiin ylispuiden poiston jälkeen noin 10 vuotta sitten”, sanoo tiimiesimies Jari Kantia.

Konesavotan jälkiä löytyy maastosta vieläkin. Männynkannon päälle on kasvanut sadan vuoden aikana mätäs.

> Luonto on antanut anteeksi meidän metsämiesten pahoja töitä, luontaista taimikkoa on noussut esille runsaasti viime vuosina.«
> **JARI KANTIA**

Muokkaamisesta väännetään kättä

Kantia muistaa 1980-luvun muustakin kuin Lapin jäkäliköt saastuttaneesta Tšernobylin ydinvoimalaonnettomuudesta tai Itä-Lapin metsiä uhanneesta rikkilaskeumasta.

”Silloin oli koleita kesiä, jolloin lämpösummat vajosivat 600–700 yksikön välille. Toisin on nyt, viime kesänä Savukosken pohjoisosissakin lämpösumman kertymässä päästiin yli tuhanteen yksikköön.”

Kuuluisina 1930-luvun lämpiminä kesinä kasvukauden lämpösummat olivat itse asiassa matalammat kuin 2000-luvun kesinä.

”Luonto on antanut anteeksi meidän metsämiesten pahoja töitä, luontaista taimikkoa on noussut esille runsaasti viime vuosina”, Kantia lohkaisee.

Käytännössä kuivia ja karuja kankaita ei juuri muokata Itä-Lapissa. Kuivahkon kankaan karumman pään jäkälämailla piilottelee se häilyvä raja, mistä Metsähallitus ja paliskunnat vääntävät toisinaan kättä.

”Toisaalta tekisi mieli muokata nämä karun tai karuhkon kankaan rehevämmät kohteet, jolloin ne taimettuisivat paremmin. Mutta on niillä arvoa jäkälälaituminakin”, alueherra myöntää.

Itä-Lapin metsätiimin ja paliskuntien välillä on syntynyt erimielisyyksiä kohteista, joita on pitänyt muokata metsälain taimettumisvaatimusten takia. Metsälain vaatima taimettumisaika oli ensin seitsemän vuotta, nykyään se on 12 vuotta.

”Kun aika oli kulumassa umpeen, eikä taimikkoa vieläkään näkynyt, kohteita muokattiin, jotta taimettuminen lähtisi käyntiin ja sanktioilta vältyttäisiin.”

Kantia sanoo, että lähes kaikki leimikot käydään läpi paliskuntien kanssa, käytäntö on ollut voimassa ainakin 15 vuoden ajan.

”Kartoissa näkyivät myös maanmuokkaukset, mutta ne oli merkitty koodilla. Silloin saattoi tulla äkäistä palautetta, että liian jäkäläistä aluetta on menty muokkaamaan. Nykyisin paliskunnille toimitetaan erikseen myös maanmuokkauskartat.”

Arvokasvua odotetaan hyvissä kohteissa

Uudesta metsälaista poistuu vanhan lain vaatimus uudistamisen vähimmäisläpimitasta.

”En tiedä, miten tuo säädös vaikuttaa meidän toimintaamme. Se on rehellisesti sanottuna näin. Päätöksiä ei ole tehty, eikä linjauksia annettu.”

Tähän saakka Itä-Lapin metsätiimi on käyttänyt uudistuksissa nykyisiä läpimittavaatimuksia, varsinkin huonolaatuisia viljelykohteita on uudistettu läpimittavaatimuksen alarajoilla.

”Talon sisäisenä ohjeena on arvokasvun odottaminen. Järeys on pyritty nostamaan isommaksi, jos metsä on hyvälaatuinen.”

Kantia sanoo, että uudistamisen läpimittaluokan nostaminen 23 senttimetristä ylöspäin ei käy yksiin metsäopin korkomatematiikan kanssa. Mitä isompi korko on, sitä nopeammin metsä kannattaa uudistaa.

”Vaikka tukin järeyteen yritetään syöttää isompaa arvoa puun läpimittaluokan kasvaessa, korko on silti niin ratkaiseva, että kannattavuus ei hevin nouse metsää järeämmäksi kasvattamalla.”

”Nyt hakataan kuitua tukin sijasta”

Metsähallitus suuntaa hakkuita etenkin kuitupitoisiin kohteisiin, sillä tukin kysyntä on heikentynyt oleellisesti.

”Onneksi Pölkky on tasainen ostaja, meidän tiimin alueelta tukit toimitetaan valtaosin heille. Keiteleen suunnitelmat Kemijärvelle tulosta ovat tervetulleita.”

Kantian pihkaiseen sieluun koskee, jos pikkutukit jouduttaisiin myymään kuituna. Samoin, jos kuitupuu pitäisi polttaa, että siitä saisi paremman hinnan.

”Jos Soklin fosforikaivos perustetaan tähän lähistölle, saattaa energiapuun tarve nousta voimakkaasti. Niin kävi Sodankylän Kevitsassa, jossa energiapuuta poltetaan kaivoksen lämpölaitoksella.”

KARI LINDHOLM